

Het modernisme, een fata morgana op christelijk gebied : lezing van Dr. A. Kuyper beoordeeld

<https://hdl.handle.net/1874/235120>

Fata Morgana
HET MODERNISME,

EEN FATA MORGANA OP CHRISTELIJK GEBIED.

LEZING van Dr. A. KUYPER,

BEOORDEELD DOOR

H. UDEN MASMAN Jr.

F. oct.

1469

**NINGEN, BIJ VAN BOLHUIS HOITSEMA.
1872.**

mm 11891

BIBLIOTHEEK UNIVERSITEIT UTRECHT

3147 029 1

F. oct. 1469
HET MODERNISME,

EEN FATA MORGANA OP CHRISTELIJK GEBIED.

LEZING van Dr. A. KUYPER,

BEOORDEELD DOOR

H. UDEN MASMAN Jr.

TE GRONINGEN, BIJ VAN BOLHUIS HOITSEMA.
1872.

Snelpersdruk van M. de Waal, te Groningen.

EEN WOORD VOORAF,

DAT DE SCHRIJVER DEN LEZER VRIENDELIJK VERZOEKT
NIET OVER TE SLAAN.

Zoover ik weet ¹⁾, heeft zich uit het kamp van de Modernen nog geen stem tegen het overlijdensbericht van het Modernisme door Dr. K. der wereld verkondigd, doen hooren en daarom meende ik een niet overbodig werk te verrichten, met die taak op mij te nemen.

Vergis ik mij echter; ben ik niet de eerste, die het onderneem een lans te breken voor het zóó ernstig bedreigde Modernisme — wat heel wel mogelijk is, in aanmerking genomen het afgelegene van het dorpje mijner woning, waar men alleen van ver het bruisen der wereldzee hoort en werwaarts eerst ter elfder ure het nieuws uit onzen brochure-tijd doordringt — welnu! ook dan meen ik mij niet te mogen terugtrekken. Immers de moderne richting, hoewel één in beginsel en in doel, laat niet alleen de meest mogelijke zelfstandigheid toe, maar roept die zelfs te voorschijn. En zoo kan misschien ook deze bestrijding van Dr. K. haar nut hebben.

¹⁾ Nu eerst, na het opstellen dezer Beoordeeling, is mij Dr. G. van Gorkom's recensie van Dr. K. 's Modernisme in Los en Vast bekend geworden.

—

Wat nu mijne Beoordeeling zelve aangaat, ik ben mij niet bewust daarin ergens de humaniteit den tegenstander verschuldigd, uit het oog verloren te hebben. Wel beefde bij wijlen de hand van verontwaardiging, waar zij gereed stond het replek ter neer te schrijven op zooveel hoogmoed bij zoo groote oppervlakkigheid, ja onkunde; maar, waar ik vreesde te vèr te gaan, heb ik mij bedwongen en zelfs gaarne de gelegenheid prijs gegeven om hier en daar mijn partij een »hieb" toe te brengen.

Wilt gij een staaltje van de pedante manier ¹⁾, waarop Dr. Kuyper onwaarheden ter neer schrijft en in die onwaarheden zijn onkunde ten toon spreidt? Sla dan zijn Lezing op; op bladz. 58, noot 3 leest gij:

»De Etymologie van *Fata* is even zeker als die van *Morgana* duister. *Fata* heeft met *fatum*, noodlot, niets gemeen, maar is deelwoord van *fari* spreken."

Wat ieder schoolknaap van de praeceptorsklasse weet, dat *fatum*, noodlot, van *for*, *fatus sum*, *fari* komt, wordt hier maar dood-eenvoudig ontkend.

Vreemd, onbegrijpelijk, ongeloofelijk... en toch waar! En dat is niet het eenige staaltje, zoek en gij zult vinden, maar spaar mij verder de moeite u daarin voor te gaan.

Mij doet het pijnlijk aan, als ik zie dat een doctor theologiae, die zóó uit de hoogte over de grootste godgeleerden van ons Nederland het doodvonnis uitspreekt, gelijk Dr. Kuyper dat doet, met zooveel humbug zulke bokken begaat. En zeker is dit niet bevorderlijk ons gunstig voor hem in te nemen. Mijne kritiek had ten doel het onware van Dr. Kuyper's beweren in het licht te stellen. In plaats van hem dus op zijne vele poëtische zwerftochten te

¹⁾ Niet op zijn blunder zelf, maar op de wijze waarop hij dien maakt, wil ik de aandacht gevestigd hebben.

vergezellen, heb ik er mij toe bepaald, alleen datgene te beoordeelen, wat mij voorkwam met zijn onderwerp regelrecht in verband te staan.

Het is mij niet te doen geweest den Heer Kuyper op kleinigheden te »vangen» zooals men het noemt, maar de onhouwbaarheid van wat eigenlijk het wezen zijner voorstelling uitmaakt, te bewijzen.

Het woord van Achab: »die het harnas aanschiet, roeme niet als die het losgespt» was mij dikwijls voor den geest bij het lezen van Kuyper's hoogdravende speech.

De strijd met zulk een tegenpartij is mij te ernstig, dan dat ik dien met »roemen» zou beginnen. Groot is zijn sterkte, geducht zijn behendigheid, bekend zijn moed, welnu!... verlaat ik mijn legertent, ij! ik hem tegen, kruis ik met het zijne mijn rapier... dat alles geschiede in Uwe kracht o! eeuwige Waarheid, en eeniglijk U ter eere!

V. Jan. 72.

M.

GOD IS LIEFDE.

Joannes.

Als een Bayard van den tegenwoordigen tijd — een ridder zonder vrees of blaam, althans van moed en talent — zóó treedt de heer Dr. A. Kuypers in het strijdperk tegen het Modernisme. Met onloochenbare behendigheid zwiert hij het zwaard en hij steekt het niet op aleeer naar zijn overtuiging, de vijand ontzield ter nederligt.

Wie zijn „Lezing, het Modernisme een fata morgana op christelijk gebied” kent, zal mij toestemmen; dat ik niet overdrijf.

Meer nog; bij hem is er van geen „cedant arma togae” sprake. Hoor maar: „Zoo het gordijn kon worden weggeschoven, dat de geestenwereld voor onzen blik verbergt, zou zich, ik ben er zeker van, een worsteling zóó heftig, zóó uit de diepte opbruisend, zóó alles meê sleurend, aan ons zielsoog ontdekken, dat de verbitterdste kamp, die op deze aarde ooit gestreden werd, daarbij vergeleken, eer looze strijd dan felheid scheen. Niet hier, daarboven is de botsing der werkelijke krachten. Heur schok dreunt in onzen strijd slechts na.”

Dát is zeker heel iets anders dan het liefelijk oord der ruste, zooals het vrome christenhart zich het hierboven voorstelt; dát hiernamaals komt niet precies overeen, met wat het N. Testament ons dienaangaande leert, maar — en dit op te merken is mijn doel — gij ziet het, ook dáár is er voor den heer K., althans wanneer zijn phantasie verwezenlijkt wordt, kans om misschien zelfs een kommando-staf te voeren.

Hoe hevig inmiddels die strijd in de geestenwereld daarboven is, kunt gij afleiden uit hetgeen de heer K. van het „nadreunen van haar schok” verder zegt:

„Alles gist en kookt onder u... Het is schier of het woest gegil der Fransche revolutie in '93 nog slechts een wild praeludium is geweest op den forschen strijdmarsch, die nu eerst voor onze ooren zal worden gespeeld.”

Men moet bekennen, dat het daarboven echt warm, ja onbegrijpelijk heet toegaat, wanneer de schelste kleuren, de sprekendste beelden, ter nauwernood voldoen, om de hevigheid van dat „nadreunen” hier beneden, weêr te geven.

Des te meer verwondert ons dit vervolg:

„Ook in zulk een tijdsgewricht zou men nog kunnen wanen, dat terugblijven uit dien strijd beter ware, dan door eigen daad dien aan te wakkeren.” En dan komt er een uitweiding over Burke, Fox, de Fransche revolutie, die niet alleen ons de kalmte geheel teruggeeft, maar, misplaatst als zij daar is, ons tijd schenkt tot nadenken.

Waartoe toch zoo woest een begin?

Zulk een aanvang is niet natuurlijk. Het is al wèl aanstonds zijn gehoor naar de geestenwereld

heen te slepen, meer nog... die geestenwereld het als een strijdende chaos voor oogen te tooveren, maar dit zóó te doen, dat de nadreun van dien geestenstrijd ieders haren ten berge doet rijzen... voorwaar, het moeten sterke zenuwen wezen, die tegen zulk een tocht bestand zijn!

Zulk een aanvang is ook niet voorzichtig. Mij docht, dát wist onze strijder wel, dat het begin van den strijd nog maar het begin is. De kracht van het pleidooi moet toenemen, de levendigheid der voorstelling groeien, de gemoederen van het gehoor allengskens meer bewogen worden en... het zou mij niet bevreemden, zoo deze en gene onder de getuigen der „Lezing”, bij den aanvang reeds dachten: „Vergist de spreker zich ook? Begint hij misschien met het slot?”

Eindelijk, zulke krachtsverspilling bij den aanvang heeft al heel spoedig verslapping ten gevolge.

Uit die geestenwereld daarboven, kwamen wij hier op deze strijdende aarde, waar... de mogelijkheid tot rusten al dadelijk wordt toegegeven!!

De spreker is vermoeid, geen wonder trouwens! Hij snakt naar adem en daarom komt Burke voor den draad. Nu, het gehoor zal het vertoef op die oase goed gedaan hebben, maar of die oase daarom niet een hors d'oeuvre is en blijft, ziet! daarover kan wel geen twijfel bestaan ¹⁾.

¹⁾ Wat wij hier opmerken, geldt van geheel de Lezing. De stijl van den heer K. heeft, als ik het juist zóó zeggen zal als ik het meen, iets onnatuurlijks, gejaagds, stuipachtigs! Eerst een vreeselijk geknetter, dan perioden van nomadische dichterlijke tochten, die bijkans altoos gemist kun-

Maar genoeg, wij gaan verder.

Wij zullen er niet te veel op drukken, dat het met den godsdienst van Dr. K. gelegen schijnt als met de wapenen van Achilles, die Ajax, om ze tot zijn eigendom te maken, uit het midden der vijanden wilde halen. Immers de godsdienst van K. moet bepleit worden en eerst dan „genoten” (blz. 7); dat woord kan in het vuur van den strijd hem ontvallen zijn.

Waarop het aankomt is dit. Ook hij gevoelt zich tot den strijd geroepen. Wel verre van te behooren tot de mannen van „het vernis en het pleister” (blz. 8), waarvoor hij echter op een andere plaats betuigt eerbied te hebben (blz. 6), wil hij van geen „doofpottaktiek”, van geen „wittebroodsweken der geestelijke onaandoenlijkheid” meer weten. Hij wil „zijn tegenstander (niet sparend) in het harnas rijden,” zooals het den „belijder van den Christus naar de schriften” betaamt! Echter, hij wil zijn vijand waardeeren, niet minachten, niet verguizen. En, waar hij het Modernisme bestrijdt, weet hij zijn waarde en onwaarde niet beter in het licht te stellen, dan door het als „fata morgana op christelijk gebied” te doen optreden.

Gaarne doe ik hier al aanstonds rechtmatige hulde aan den vindingrijken geest van Dr. K. Inderdaad,

nen worden, dies misplaatst zijn en dienen moeten om den spreker (of schrijver) tijd te geven tot een nieuwe uitbarsting. Ik ben zeker, dat Dr. K. voor dit woordje uitbarsting »explo-sie” zou gebruikt hebben, want zijne zucht om vreemde woorden te gebruiken is nog grooter dan zijne liefde voor ons goed-rond Nederlandsch schijnt te zijn. Daarvan pocht hij anders nog al kras. Vergelijke zijn Lezing, pag. 33 en mijn Beoordeeling over datzelfde punt.

op zijn standpunt was er wel geen gelukkiger beeld te kiezen. Met deze woorden wordt die fata door Minasi (volgens Dr. K.) beschreven:

„Nauwelijks was de zon des morgens zoo hoog aan de transen gestegen, dat ze ter halver hoogte haar zenith bereikt had, of op een oogenblik, dat wind noch stroom den zeespiegel rimpelde, doemde plotseling uit de blauwe golven een majestueus en heerlijk schouwspel op, dat zich eindeloos verveelvoudigd tot duizelens toe verbreedde voor mijn blik. Eerst dansten daar in verblindenden glans lange reien van marmeren zuilen, met sierlijk kapiteel getooid en overwelfd met de zuiverste bogen. Maar allengs doken deze weg, als om voor machtiger te wijken en nu stegen uit de diepte de statigste, de weelderigste paleizen op, rustend op arduinen puien, met het zonlicht door de vensters stralend, met torens afgespitst omhoog. Doch ook deze prachtige gevaarten zonken op haar beurt weg, om nu het zeevlak te openen voor een mengeling van dreven, lanen van cypres en myrth, die even spoedig zich weer oplostten, om als met een tooverstaf herschapen te worden in wemelende kudden grazend vee op glooiende weiden, die straks weer verdwijnend, ten leste mij een legerstoet voor de oogen speelden, toen ik ruitery en voetvolk op zag trekken, in vollen wapendos getooid en zich verdiepend in steeds nieuwe gelederen. En dat alles zag ik daar voor mij, zoo klaar of ik het grijpen kon, hel in zijn kleuren, juist in zijne afmetingen, snel en toch statiglijk henenglijdend over de blauw-groene vlakke der zee.”

Naar aanleiding van dat luchtverschijnsel, dat in die mate alleen op Reggio's zeekust genoten wordt, stelt

Dr. K. Modernisme en Morgana voor, als beide:
 boeiend schoon,
 naar vaste wetten verschenen,
 edoch, van werkelijkheid ontbloomt.

Jammer, dat op deze schijnbaar zoo heldere in-
 deling een zin volgt zóó duister als deze:

„Mag ik daarbij niemand den eisch toedichten, dat ik alleen ter wille der symmetrie het eene deel van mijn betoog noodeloos rekke of een ander te zeer inkort, laat mij dan voor den eersten trek van gelijkheid slechts een oogenblik, voor den tweeden reeds ietwat langer uwe aandacht vragen, om ten slotte het langst te vertoeven bij den laatsten trek, die alles afdoet, bij de beschuldiging, die ik het Modernisme voorleg, deze namelijk, dat het alle werkelijkheid mist.”

Wij zijn geheel en al oor bij de uitéénzetting dier drie daareven genoemde punten.

Het Modernisme?!... Och! waarom heeft de heer K. niet met de helderheid, waarmee hij Minasi's Italiaansch vertolkte ons gezegd, wat onder die veel gebezigde uitdrukking, volgens zijn overtuiging, te verstaan zij? Dr. K. wil, blijkens de inleiding, het Modernisme waardeeren, welnu! „doe dat,” roepen wij hem toe, „doe dat en zeg ons daartoe eerst, wat het Modernisme is!” Maar neen! in goeden ernst, er is hier van geen waardeeren sprake! Het Modernisme?! Met Plutarchus wil ik uit het schijnbaar kleine tot het groote besluiten. Gevoelt ge het wel? Die uitgang „isme” reeds verraadt de minachting door Dr. K. omtrent zijn tegenstander gekoesterd. Dat is niet edel. Men brandmerkt zijn vijand niet alvorens met hem in het krijt te treden. En,

als men dan nog spreekt van waardeering, dan maakt men zich schuldig aan... ja, het hooge woord moet er uit... aan jezuïtisme. Maar het zij zóó! Wat is dan toch dat Modernisme, of gelijk de modernen zeggen, wat is de moderne richting? Wat is haar wezen?

De hoorder heeft recht hier, waar de spreker begint met zijn tegenstelling van fata morgana en modernisme, op die vraag een antwoord te verwachten en wat hij krijgt is... niets en, ware het mogelijk, minder dan niets!

Er volgt een schildering van den toestand der gemeente vóór het Modernisme, die overdreven, onnauwkeurig, beleedigend is.

De opgang van het Modernisme wordt toegeschreven aan de vruchten van het werk der „dwergetheoloogjes,” die de gemeente „ontwend” hadden aan het „hooren van” en „het leven in:” een onvrijen wil, Gods souvereine genade, 'smenschen diepe afhankelijkheid! Het beste deel der gemeente wordt hier geïdentificeerd met het „oud-gereformeerde hart.” Niet alleen in „Bijbelsche” maar in „oud-gereformeerde” plooiën hulde zich het „maagdelijk Modernisme,” en vandaar zijn aanvankelijk succes. Voeg daarbij: „de straalkrans van het tragisch-weemoedige, die het omgaf” en het „humanistische” van zijne beschouwingen over godsdienst en christendom en gij hebt alle factoren benoodigd tot het resultaat: „boeiend schoon is het Modernisme.”

Maar hoofdzaak maakt hier uit:

- 1°. de ontwende gemeente,
- 2°. de moderne prediking.

Dat het „oud-gereformeerde hart” onder de prediking der oud-liberalen ¹⁾ en der Groningers niet wèl te moede was, laat zich licht begrijpen. Dat „oud-gereformeerde hart” klopte onder het gewaad van het minst-ontwikkelde gedeelte der gemeente: het plebs en de hooge aristocratie ²⁾. Beide hielden — en dit was niet toevallig, niet zonder reden — het christendom voor een leer die „beleden” moest worden, terwijl oud-liberale en Groningers het voorstelden, als een levensbeginsel, dat geloofd, omhelsd, beleefd diende te worden.

Wat meer bepaald de Groningers aangaat, zij waagden den „koeenen sprong” uit den Bijbel in het Evangelie en stelden de openbaring van 's Hoogsten vaderliefde in den God-mensch Jezus Christus met alle kracht op den voorgrond. Honderde predikers verkondigden die zienswijze jaren aanéén over geheel Nederland, in de aanzienlijkste steden en in de kleinste dorpen en het is niet uit te spreken, wat zegen het tijdschrift *Waarheid in Liefde* der gemeente heeft aangebracht! Ja, „ontwend” en nog eens „ontwend” hebben hunne prediking en geschriften de gemeente aan kwalijk-begrepen en verouderde uitdrukkingen, al droegen deze ook den stempel der „oud-gereformeerde kerk.” Voor „Gods souvereiniteit”

¹⁾ Wie dat eigenlijk in tegenstelling van nieuw-liberalen (altoos weer anderen dan de »Groningers”) zijn, weet ik niet. Gij wel?

²⁾ Met uitzondering van de uitzonderingen natuurlijk! Dat men overigens in den regel veel beter met den geboorte-adel dan met den ploertigen geldadel over-weg kan, zal hij mij toestemmen, die van beide de ondervinding heeft.

trad — Zijne liefde," voor 's menschen onmacht — zijne gelijkvormigheid aan den Schepper, voor de voldoening door Christus bloed — de verzoening, voor de eeuwige straf — de eindelijke zaligheid van allen in de plaats. En met welk een gevolg dat geschiedde, getuigt het feit, dat men in de „legertent der orthodoxie" — om een beeld van Dr. K. te bezigen — „ontwend" raakte aan de uitdrukking: voldoening; ja, dat de Schrijver van „het Modernisme, een fata morgana op christelijk gebied" zich blijkbaar voor dat woord geneert en als ware hij een „Groninger pur-sang" van verzoening spreekt (o. a. pag. 61, noot 10). Waarlijk, dat verheugt ons. Het geeft eenige hoop, het stugge „oudgereformeerde hart" toch niet geheel en al onvatbaar te zien voor verbetering. Maar, het is meer dan droevig, het is ergerlijk, bespottelijk, krankzinnig wanneer iemand in onzen tijd, die zich dan nog wel theologiae doctor noemt, wanneer zóó iemand over mannen als Heringa, van Hengel, Pareau, Hofstede de Groot om andere niet te noemen, den staf breekt van „dwergetheoloogjes. De houw, dien gij hun toebrengeu wildet, doet u zelveu uit den zadel tuimelen, hoogmoedige ridder!

Nòg stelt een goed deel der gemeente hun werk op hoogen prijs en het zaad der moderne prediking heeft zijn wasdom grootendeels te danken aan den door hen bereiden grond ¹⁾).

¹⁾ Moesten daarom misschien op hun schuldig hoofd de sielen van Dr. Kuiper's toorn worden uitgestort? »Hinc illae lacrimae?"

Bij het optreden der moderne richting was de toestand der gemeente over het geheel deze: zij stond op een supra-naturalistisch standpunt, begroetende bovenal in de komst en het werk van Jezus een onmiddellijk ingrijpen van God.

Ik stem het u toe; het was iets nieuws wat de Groningers leerden, vooral ook, zooals zij het leerden en dat beseften zeer goed zij, die met de Cock de kerk verlieten om „afgescheidenen” te worden. Volkomen in overeenstemming met al wat de geschiedenis leert, geeft ons die „afscheiding,” een nieuw bewijs voor deze waarheid: het ontstaan van elke nieuwe richting heeft eene schifting ¹⁾ ten gevolge.

Dr. K. stelt het standpunt van de godsdienstige ontwikkeling der gemeente vóór het moderne tijdvak veel te laag en dat is een groote fout.

Vreemd, naif, neen! ongelukkig, onhandig is het antwoord, dat onze Martel ²⁾ gereed heeft op de vraag: Hoe het komt, dat de élite onzer keurgeesten, „mannen van denkkraft en levensernst” zich geboeid gevoelden door het Modernisme? Hij zegt letterlijk: „En vraagt ge ook hier vanwaar dit komt? Weet ge, wat men in moderne omgeving van iemand denkt, die bij het oude blijft en toch geen domme mensch is? Ze houden zulk een voor een monomaan... Hieruit blijkt dus dat men in moderne kringen een carri-

1) Zoo bovenal met de komst van Jezus. Verg. de beteekenis van het woord *κρίσις* in het vierde Evang. in tegenstelling met de beteekenis van hetzelfde woord bij de drie eerste evangelisten.

2) Strijdhamer.

catuur voor het echte Christendom ¹⁾ aanziet.... Vergeten wij toch niet, dat de denkende wereld de orthodoxie niet heeft opgezocht in hare eigene legertente... enz." De Heidelbergsche Katechismus is ontsnapt aan het zoekend oog der denkende wereld en vandaar hare sympathie voor de moderne richting!!

Mij dunkt, die uitspraak behoeft verklaring noch schatting.

De dichters alleen hebben zich, altoos volgens Dr. K., niet aan moderne zijde geschaard; zij kenden en waardeerden dus den Heidelbergschen Catechismus wel! Och ja! onze de Genestet kende hem wel, maar was misschien geen dichter! En toch verwaardigt zich Dr. K. hem in zijne Lezing aan te halen!

Maar, de aanvankelijke voorspoed was voor een ander deel toe te schrijven aan de moderne prediking zelve.

Of er ooit een modern prediker gesproken heeft, zooals Dr. K. dit voorstelt, betwijfel ik. In kerke-lijken zin van den onvrijen wil, Gods voorbeschikking, de wedergeboorte, de „bovenvaldrijvers" te gewagen... ik zou wel eens willen zien, hoe Dr. K. dat beweren met duchtige bewijzen staafde! Hier hebben we zeker weder eene proeve van zijne waardeering van den tegenstander. Nu is het de heer K. zelf, die wat al te veel profiteert van Reggio's bekoorlijk strand. Te zeer laat hij de teugels zijner verbeelding schieten en deze doet het „oud gereformeerde hart" hooren, wat de ooren van dat

¹⁾ Hoe vindt ge die *petitio principii*?

hart nooit van een modern prediker konden hooren. Ik herinner mij van al die fraaiigheden niet een enkele jota gelezen te hebben òf in de godsdienstige toespraken van Réville, òf in die van Kühnen òf in die van Hugenholtz òf van eenig ander bekend modern prediker.

Neen! waar zij, aangeblazen door den geest der profetie, getuigden van 's levens ernst, van 's zondaars schuld, van 's Vaders liefde, van Jezus' doel, waar zij de lichtzinnigheid vermaanden, de bedroefdheid troostten, de Goddeloosheid bestraffen, dáár omhulden zij de forsche leden niet met den ouden, versleten mantel van voorvaderlijke schoolwijsheid. Waardig, kloek, gespierd klonk hun taal en de gemeente, die hun oor gaf en hart, eerde daarin niet minder zich zelve dan hen. Wij schrijven dan ook dat weemoedig-tragische, waarvan K. als een kenmerk der moderne prediking gewaagt, op rekening van 's sprekers wat al te vurige verbeelding. Niet de weemoed, wel de volle, mannelijke, levenslustige blijmoedigheid is haar eigen en indien menig vrouwenhart zich tot haar getrokken gevoelt, zooals Dr. K. zegt, en het ons goed doet te lezen, dit zal men evenmin der moderne richting tot een verwijt aanrekenen als Hem den grooten Hervormer, die het best werd begrepen, het trouwst gevolgd, het meest geliefd werd door.... vrouwen!

O, neen! hetgeen het Modernisme door zoovelen juublend deed begroeten, was iets anders, geheel iets anders, dan wat Dr. K. aanvoert. Zijn diep afhankelijkheidsgevoel van God, zijn hooge waardeering van Jezus, zijn prediking van den heiligen geest als den eenige, die den mensch betaamt, gaf het het hart

van een goed deel der gemeente. De geschiedkundige begroette met ingenomenheid een richting, die het Christendom wilde beschouwd hebben als een noodwendig verschijnsel; de rechtsgeleerdheid zag met vreugde, hoe de eeuwige beginselen der zedelijkheid dezelfde zijn als die van den godsdienst van Christus¹⁾, de wijsbegeerte verblijdde zich met de verovering van zulk een rijk geweest voor den denkenden geest als onze godsdienst is en zelfs uit de legerplaats van hen, die alles uit de materie willen afgeleid hebben, lieten zich stemmen hooren van bewondering over een zoodanige „stofwisseling,” als zij bij Jezus moesten opmerken.

Het Modernisme moest komen. Zietdaar, wat onze schrijver in de tweede plaats uiteenzet. Het moest komen. De aanhanger van de leer der „voorbekkinge,” maar ook de „determinist” (of deugt dat „maar ook” hier niet?) kan zoo spreken. Het moest komen. Welzeker! Niets geschiedt er toevallig, maar alles wat geschiedt is het uitvloeisel van hetgeen daaraan vooraf gaat. Als zoodanig wordt het Modernisme beschouwd. Zietdaar Dr. K. weer in zijn ouden rol, op nieuw de ijverige discipel van den aartsdeterminist, den Hoogleeraar Scholten. „Het Moder-

1) Ik zeg met opzet »godsdienst van Christus” en niet »godsdienst van Jezus.” Misschien geef ik van die onderscheiding later de reden.

nisme is de vrucht onzer eeuw, wier karakter is realisme, dorsten naar werkelijkheid en moest bij het bankroet der filosofie, de onmacht der revolutie, de hooge vlucht der natuurstudie en de doodslaap der kerk, met onverbiddelijke noodwendigheid tot stand komen."

Menige vraag had ik te doen bij hetgeen Dr. K. zegt van bl. 21—24, maar alleen wat regelrecht in verband staat met het onderwerp van zijn geschrift wilde ik een weinig napluizen. Genoeg; daaruit blijkt zonneklaar, „dat een kruik zeer lang den reuk behoudt, van het vocht, waarmeê zij eens gevuld was," dat de man met het „oud-gereformeerde hart" het deterministisch denkend hoofd al of niet sain et sauf, uit de Leidsche collegiezaal heeft meegenomen. Misschien is eene herinnering daaraan ons later dienstig. Maar reeds nu vestig ik daarop de aandacht.

Hier eerst vernemen wij iets, wat naar eene definitie van het Modernisme zweemt. Het wilde nl. eene verzoening zijn tusschen de dingen die boven zijn en het realisme, dat onze eeuw kenmerkt.

Naar Dr. K.'s raad moest het zich aan de hand van Baader naar het realisme der schriften (niet naar dat van den Heidelberger?) laten leiden en „onze matte wereld weer verfrisschen met dat goddelijke realisme, dat in de vleeschwording des Woords ligt uitgesproken, juist in het wonder zijn levensader trillen doet, en zijn luister zoo volheerlijk ontplooit in het lichamenlijk verrijzen van den Christus uit het graf¹⁾. Maar helaas! van meet af brak men dit re-

¹⁾ Dr. D. Chantepie de la Saussaije oordeelt over deze zaak

alisme juist weg en geraakte daardoor zijns ondanks op het meest valsche standpunt. In stede toch van fier en moedig, gelijk het bij ernstig pogen voegt, onze schuldige eeuw in het aangezicht te striemen, om zich een zedelijk overwicht te verzekeren over haar zondig streven, boog het Modernisme veel eer de knie voor hare hoogheid en zocht in vergelijk heil. Het was of het Modernisme tegen onze eeuw sprak: „Voorzeker, uw realisme is onberispelijk. Met u wil ik ook van hartstocht naar werkelijkheid zingen. Alleen, machtige Gebiedster! geef als loon voor die kniebuiging dan ook mijn idealen in uw rijk gebied een kroon.”

Niet waar? Jammer, dat een pen, die zulk eene taal schrijft, niet aangewend wordt tot uitbreiding van het rijk des lichtst! Neen! toch geen jammer, want zóó wordt het openbaar, dat zelfs de talenten waarover Dr. K. te beschikken heeft, het „oud-gereformeerd hart” met geen ander leven weten te bezielen, dan met hetgeen de galvanische stroom het lijk schenkt!

Maar, vergeef me die ontboezeming, ik ben weer tot uwen dienst!

Deze voorstelling van het Modernisme — en dit is het eerste punt, dat ik te berde breng — rijmt niet met het geen daareven door Dr. K. is beweerd nl. dat het Modernisme is een noodwendig verschijnsel. Daar-even luidde het: het Modernisme moest ontstaan, nu

aldus (aangehaald in Dr. Scholten's *Leer der H. K.*, I, XIV); »de oude apologetische methode om het Christendom uit de wonderen te bewijzen houdt geen steek, enz.” Dr. Kuyper's realisme heeft zeer, zeer veel van materialisme.

is het alsof eenige welgezinden gezegd hadden: „Komt! laat ons die realistische eeuw de realiteit ook der geestelijke dingen leeren inzien en waardeeren!”

De oplossing dier tegenstrijdigheid ligt in ... het niet kennen van het Modernisme door Doctor Kuyper.

Het Modernisme is immers volstrekt niet een poging om tijdgeest en heiligen geest te verzoenen ¹⁾, maar veeleer die richting op het gebied van het godsdienstig leven, die door van een vast beginsel uit te gaan (de empirie) het tot een harmonisch geheel maakt. Haar doel is, de waarheid; haar uitgangspunt, ons menschelijk vermogen om die waarheid aan de werkelijkheid te ontleenen; de weg dien zij bewandelt is de empirische. Uit hetgeen de moderne richting ziet, maakt zij hare slotsommen op en de uit die slotsommen getrokken gevolgen worden, aler ze als echte waar gekeurd worden, op nieuw aan de werkelijkheid getoetst. Omdat de mensch den modernen theoloog de hoofdkenbron is der Godheid, is zijn wetenschap tweeledig, psychologisch en historisch. In Duitschland, Zwitserland, Frankrijk, Nederland, is onze richting jaren lang voorbereid; ik behoef toch Dr. Kuyper niet te leeren hoe? Een systeem heeft zij niet, want... zij leeft nog. Elk systeem-hebbend mensch is wetenschappelijk dood. Hij is klaar, heeft het gegrepen; het jagen daarnaar is voor hem overbodig. In het bezit der absolute waarheid te zijn, zegt zij niet en waant zij niet. „Niemand heeft ooit God gezien.”

¹⁾ Zij heeft edeler beginsel dan dat der utiliteit, hetwelk Dr. K. goedvindt haar toe te dichten.

Hare verschillende openbaringsvormen toonen hare kracht, zooals de kleurschakeering de bloem versiert. Zij geeft en neemt vrijheid en, waar zij mannen als Dr. K. op haar pad ontmoet, daar verheugt haar dit; de strijd met de zoodanigen werpt voor haar niets als winst af.

Maar, van dingen als: „de schuldige eeuw in het aangezicht te striemen,” neen, daarvan houdt zij volstrekt niet. Heeft het „oud-gereformeerde hart” een welbehagen in „striemen,” de moderne gelooft in een God, die niet door kracht of geweld, maar door Zijn geest Zijn werk volvoert; in een Jezus, wiens lastbrief luidt: „predikt de blijde boodschap allen creaturen!” en die voor zijn beulen bad om vergiffenis, in plaats van ze in het aangezicht te striemen; in den mensch, in wien de vonk der Godheid nimmer sterven kan, in wien de oneindige Liefde eens de zelfzucht verwinnen moet!

Ook de 19de eeuw is kind des Vaders en toont het, toont het ook u, mits gij, Dr. K.! de dunne planken van uw bekrompen roefje maar niet voor de grenzen van Gods schoone wereld wilt aanzien. Maar, wel verre van zich door „kniebuiging” een troon in haar rijk te willen verschaffen, sluit zich de moderne richting aan het goede waar zij het ziet aan, leert dat als gave Gods waardeeren en dringt zoo het kind ook van onze dagen in deze eeuw te zien Gods zaligheid, gedurende dezen tijd te leven met Gods vrede in het hart, van deze wereld te scheiden met Gods lof op de lippen!

Wonderlinge dooréénmenging van slijk en goud, die dan volgt!

Waar is het, dat het Modernisme met zijne Evangelie-prediking het opleiden van den mensch naar de onzienlijke dingen bedoelt; maar onwaar is het, dat het den wereldling geen eischen stellen, van hem geen inspanning vragen zou. Waar is het, dat het Modernisme het leven hier op aarde wil heiligen en zaligen ¹⁾ door het geloof aan Gods liefde; maar onwaar, dat het voor de aarde den hemel prijs geeft. Waar is het, dat het Modernisme het nagaan der eeuwige Godsgedachten in het rijk der natuur aanprijst als een weg ter zaligheid; maar onwaar, dat het dien de eenige noemt. Waar is het, dat het Modernisme de onbestaanbaarheid van het wonder — als verbreking der ons bekende wetten — verkondigt, maar onwaar, dat het den strijd niet kent tusschen vleesch en geest. Waar is het, dat het Modernisme het supranaturalisme opgeeft en een God huldigt, die altoos leeft, werkt en zorgt. Eindelijk, waar is het, dat het Modernisme den mensch beschouwt als bron der Godskennis en het Christendom houdt voor de beste openbaring Gods, omdat Jezus is de „beste mensch”!

Het is zoo, het legt niet met Luther de hand op den Bijbel als hoogste autoriteit in zake van Godskennis! Ik denk niet dat Paulus er erg mee gediend zou wezen, wanneer hij eens zag, hoe men zijne vermaning: „Oordeelt zelf, als tot verstandigen spreek ik” vergat. Ook tegen het Bijbel-gezag teekent het

¹⁾ Zóó zong immers reeds de oude Psalmdichter:

»Waar liefde woont, gebiedt de Heer den zegen,
Daar woont Hij zelf, daar wordt Zijn heil verkregen,
En 't leven tot in Eeuwigheid!»

protest aan. Maar met vrijen, koninklijken blik rond zich ziende, aanschouwt het Modernisme de Godheid in eigen geweten en in de geschiedenis van ons geslacht. Geen doode letteren, levende feiten verkondigen der moderne richting Gods almachtige liefde en zoo treedt zij op, niet tragisch-weemoedig, ook niet koortsig-overspannen, maar kalm en rustig, strooiende haar zaad met de ootmoedige bede tot den God des wasdoms, om Zijn onmisbaren zegen. Eén ding heeft voor de moderne richting gezag en dat is: God, die spreekt in 's menschen verstand, hart, geweten, lot. Al gebod ons het heiligste boek onzen naaste te haten; al vertelde ons een Engel uit den Hemel, dat een tafel tegelijk rond en vierkant kon zijn; al verkondigde ons Jezus zelf dat iets ter zelfder ure goed en kwaad was; zoo wij op deze dingen zeiden: „Ja en Amen”.... voorwaar! wij zouden schuldig staan voor het aangezicht van onzen God, die daartoe te luide, te krachtig, te onverpoosd van Zich en Zijne waarheid getuigt!

Juist, doctor Kuyper! juist! „Gelijk die middel-euwsche Alchymisten, zóó willen wij uit het onedele het edele bereiden!” Ik geloof niet, dat „de scheikunde grenzen zet tusschen edel en onedel,” maar al ware dat ook zoo, de menschelijke geest is zóó edel niet of er kleeft wel iets onedels aan en omgekeerd. Wij dragen den hemelschen schat in aarden vaten. Maar indien het zelfbegoocheling is, waaraan zich het Modernisme overgeeft, wanneer het het edele uit het onedele wil bereiden, dan was die zelfbegoocheling het deel van onzen grooten Meester, die niets anders wilde; wat zeg ik.... dan is die

zelfbegoocheling het deel van onzen Hemelschen Vader, die, eeuwig worde Zijne genade geprezen! het zwakke wil sterken, het gebrek-kige wil heiligen, het onedele wil veredelen!

Eindelijk! „Aan de gestalten, die het Modernisme ons toont, moet werkelijkheid worden ontzegd.”

Ons streven, doen en denken zijn spooksels, anders niet! Men luidt de doods-klok over ons aan de boorden van het IJ. Wij hooren haar en — wij leven. Sinope verbandde Diogenes, en toen dat dien wijze werd voor de voeten geworpen, antwoordde hij: „Welnu! dan veroordeel ik Synope om te blijven waar het is.” Waarlijk! wij hebben alle reden tot dankbaarheid en kunnen ons gemakkelijk troosten, ook al acht Dr. Kuyper ons zijn een niet-zijn.

Maar, als men aan alles gevoelt dat men gezond en sterk is, en een ander, die geen geen „domme mensch,” geen „monomaan” is, vertelt ons, dat we eigenlijk dood zijn, dan laat zich de vraag zeer licht verontschuldigen: „Bewijs me dat dan toch, lieve vriend! Wezenlijk, ik gevoel er niets van. Integendeel!”

Welnu! onze Bayard heeft het bewezen *suo modo*. Een kijkje *op* en *in* het getimmerte zijns geestes staat ons vrij. Laat ons er een ijverig en dankbaar gebruik van maken!

Het snel verloop van het Modernisme wordt in

de eerste plaats opgeroepen, om het gebrek aan realiteit van het Modernisme te betoogen.

Het Modernisme rijst voor Dr. K.'s verbeelding op als een gebouw, dat in 15 jaar voltooid is. Niet alleen moest het in dien korten tijd in staat zijn: „elk terrein des levens met zijn gewelven te dekken en ruimte aantebieden aan alle volkeren, maar ook moest, altoos binnen die 15 jaren, de grondstof eerst nog bereid worden.

Geen wonder dat het er dan ook naar is. „Nu reeds hoort men van alle zijden — niet, dat de kroonlijst weldra op den gevel zal rusten — maar dat het afgebouwd en sinds verouderd heiligdom reeds weer verbouwing en vernieuwing eischt.” Nog maar 15 jaren en reeds zijn de modernen hun vierde mijlpaal voorbij, hun vierde phase ingetreden.” Scholten, Opzoomer zijn „geantikeerd”; de Busken-Huet-phase zag al voor jaren het scherm vallen. Thans wordt het Modernisme reeds weer kerkelijk-conservatief.”

Zóó onze Amsterdamsche doodbidder.

Wat is er van al die beschuldigingen waar?

De Hoogl. Scholten heeft pas der Godgeleerde wereld getoond, in zijn beschouwingen van het Lukas Evangelie, dat hij alles behalve geantikeerd is. Prof. Opzoomer heeft in hetzelfde jaar, waarin Dr. Kuyper's lezing in het licht verscheen, bij gelegenheid van zijn 25jarig professoraat van de élite van Nederland de hoor- en tastbare blijken ontvangen van een welverdiende sympathie en een rechtmatige dankbaarheid en zou, zoo hij wilde, Dr. A. Kuyper op

de meest gevoelige wijze kunnen leeren dat hij nog aan geen abdicatie denkt.

De Busken Huet-phase heeft nooit bestaan en het kerkelijk conservativisme, waartoe het Modernisme zou vervallen zijn, behoort te huis op het strand van Reggio, evenals geheel het gebouw van Dr. Kuypers Modemisme.

Verheug u niet te vroeg Dr. Kuyper! Het is heel gemakkelijk de zegevaan te plaatsen op een gebouw, dat geen ander bestaan kent, dan dat der verbeelding, maar wat geeft dat? Het Modernisme schreidt zeer langzaam voorwaarts. Wat het wetenschappelijke aangaat; zoo is ter nauwernood de grondslag gelegd. Nog is de kritiek bezig steentje voor steentje af te houwen. Dat is een reuzentaak en als gij dat niet gelooft, zie dan de werken maar eens in van uw gewezen leermeesters Scholten en Kühnen! Ook de psychologische studien duren nog ijverig voort. Wij zullen het niet beleven, dat de mei-tak geplaatst wordt op den nok van den tempel der wetenschap. Welnu „zij die gelooven haasten niet.” Maar u aangaande, gij zijt blind voor den geduldigen, standvastigen, veelomvattenden arbeid onzer Moderne Godgeleerdheid. Omdat gij u teruggetrokken hebt in het Asyl der orthodoxie, moogt gij nog niet het werk van vrije mannen brandmerken, wier kennis zeker die van ons beide — vergun mij een oogenblikje een plaatsje naast u Heer Doctor! — vele honderde malen overtreft.

Maar, laat ons nog eenigen tijd bij Dr. K. 's heerlijken tempel vertoeven. Ik wil nu niet letten op Erwin van Steinbach, die daar zoo'n ongeluk-

kig figuur maakt naast dien bouwmeester van Crystall-Palace ¹⁾; maar waar de schrijver zegt, dat binnen 15 jaren ook de grondstof tot het gebouw moest bereid worden, daar vraag ik, hoe dit overeenstemt met wat K. in zijn tweede deel beweerde, waarin hij het „Modernisme” als een verschijnsel teekende, dat een noodwendig gevolg is van andere verschijnsels? Als ik b. v. spreek van het Christendom als een heerlijke tempel en daarbij melding maak van „de grondstof”, dan bedoel ik natuurlijk het godsdienstig gevoel der volkeren, dat lang vóór dien tempel aanwezig is en waarop hij rust, wat meer zegt, waaruit hij wordt opgetrokken. Zoo dus de tempel van het Modernisme grondstof behoeft, dan moet die gezocht worden in hetgeen er vóór het Modernisme was. Van ijle lucht bouwt niemand tempels.

Het is zóó; het Modernisme had, vóór het als zoodanig optrad, zijn grondstof. Voor een goed heeft het die ontleend aan de Dogmatiek der H. H. Pareau en Hofstede de Groot, waarin geleerd wordt: „niets te gelooven op het gezag van iemand, zelfs van Jezus niet, maar dogmata alleen op feiten te bouwen en die feiten te toetsen aan de menschelijke natuur. Of mijne onvergetelijke leermeesters met die woorden de aanwending, het gebruik daarvan bedoeld hebben, dat ik daarvan nu maak, doet hier niets ter zake. In hoever hun de portée van dat be-

¹⁾ Als ik den heer K. daarmee plezier kan doen, dan strekke tot zijn naricht, dat het Crystall-Palace in 1851 gebouwd is door Paxton.

ginsel recht klaar was, is ons op dit moment onverschillig, maar — en dat is, wat ik bewijzen wilde — jaren lang vóór het ontstaan van het Modernisme lag zijn „grondstof” grootendeels in het „Compendium Dogmatices Christianae van de H. H. Pareau en Hofstede de Groot.

Over het ontvluchten van vele predikers zwijg ik. Inderdaad, wien heeft het niet bedroefd?

Maar kieschheid — terecht wijst de heer K. hierop en ik ben er hem dankbaar voor — verbiedt ons te oordeelen. Trouwens, al vloten nog tientallen meer in stede van te volharden, dat zou niets tegen, wat Dr. K. noemt, het Modernisme bewijzen.

Laat ons, op het voetspoor van K., liever met het succes rekenen. Een gevaarlijke maatstaf! ook als men niet „goedkoop applaus” maar de „warmte, die een of ander verschijnsel op Godsdienstig gebied wekt”, in rekening brengt. Wat heeft de Islam niet in korten tijd warmte gewekt en en kracht geoefend en toch? Dr. K. verklaart hem voor afgoderij (bladz. 27.)

Voorts hangt het succes van deze of gene richting, op den kansel gebracht, van heel veel bijzonderheden af, die met de richting eigenlijk niets te maken hebben. En eindelijk, hierbij komt wel degelijk de ontwikkelingsgraad der verschillende gemeenten in aanmerking.

Dat de predikwijze der modernen te wenschen overlaat, zal wel niemand betwijfelen, evenmin als dat er zeer velen, die eerst ter kerke werden gelokt om nieuwtjes te hooren, toen het opbouwen begon, afdeinsden. Maar, als ik het oog sla op, wat men

noemt, den kern der gemeente, op haar best ontwikkeld, meest solied gedeelte, dan geloof ik te kunnen constateeren, dat het succes der moderne predikers niet af- maar toeneemt. En als ik daarbij dan bedenk, op welke — ik zeg niet, inhumane — maar waarachtig onchristelijke wijze hun werk *van zekere zijde* wordt verdacht gemaakt en gedwarsboomd, dan vervult mij dat toenemen nog meer met goede hoop en blijde verwachting.

Dát heeft mij in ieder geval de ervaring wel geleerd en mij dunkt, hetzelfde moest Dr. K. niet onbekend zijn, „dat met meer beschaafden het kerkgaan zeer goed gaat.” Ik zeg dat te rustiger, omdat het mij volkomen onbekend is of het gehoor, voor hetwelk Dr. K. gewoon is op te treden, voor een goed deel uit het „eerst zoo geminachte plebs” bestaat.

Maar nog eens, de schaal van het succes is gevaarlijk. Ook hier geldt het oude woord: „niet tellen, maar wegen.”

„Al even weinig pleit voor zijn innerlijk bestand de armoe aan vormingsvermogen, die het Modernisme verraadt.” Zóó vervolgt Dr. K. de reeks zijner beschuldigingen. Laat ons eerst zien, wat hij onder die „armoe aan vormingsvermogen” verstaat.

„Een geestesbeweging, die innerlijke realiteit bezit, moet zijn frische groeikracht juist doen blijken, in den vorm, dien ze zich schept.”

Het Modernisme, ofschoon — volgens Dr. K. altoos — reeds 15 jaren oud, heeft zich nog geen nieuwen vorm weten te scheppen — dus mist het innerlijke realiteit. Daarop komt het eerste deel van het betoog neêr.

Ik vraag, in antwoord daarop.

Is het Christendom een geestes-richting, die innerlijke realiteit bezit, ja of neen? Ik denk, door K. zal die vraag bevestigend beantwoord worden. Heeft het Christendom der eerste tijden zich een nieuwen vorm geschapen, of heeft het de vormen, die het vond vervuld met zijn geest en zoo van lieverlede vernieuwd? Van Jezus zelven weten wij, dat hij als Jood getrouw bleef aan de oude vormen; van zijne discipelen, dat zij zoolang mogelijk zich daaraan bleven aansluiten. Geweldige omkeeringen op maatschappelijk en staatkundig gebied waren noodig om het Christendom te dwingen zich nieuwe vormen te verschaffen. En dat vele harten, ook die van menig oud-gereformeerde, zich nog maar niet boven den ouden vorm, die vaak en in menig opzicht een krachtigen Israëlitischen neen! Joodschen tint vertoont, verheffen kunnen, dat weet zeker Dr. K. zelf het allerbest! Inderdaad ik bedrieg mij niet, wanneer ik beweer, dat Dr. K. met die uitspraak niet alleen over het oorspronkelijke Christendom, maar ook over de opvatting van den dierbaren Heidelberger het anathema hooren doet.

Derhalve niet in het scheppen van nieuwe vormen betoont zich, moet zich betoonen, de innerlijke realiteit eener geestesbeweging. In het voorbijgaan zij opgemerkt, dat dat moet verleidelijk veel heeft van dat à priorisme, dat K. den modernen toedicht, waar hij spreekt over hunne beoefening der geschiedenis. Het doet ons, dit is zeker, nu al niet gunstig denken over wat K. noemt: „den historischen zin” van onzen Doctor!

Gelijk het Christendom de Synagoge het oude Testament en andere vormen vond, zoo vond ook het modernisme de kerken, de plechtigheden, den Bijbel en ook zondagsscholen, jongelingsvereenigingen en tractaatjes, en de spijt, die er duidelijk genoeg spreekt uit den toon, waarop Dr. K. ons vertelt dat zelfs „mirabile dictu hoogleeraarsvrouwen zondagsscholen opzetten en onder modern patronaat jongelingsvereenigingen oprijzen,” overtuigt ons te meer van het noodige en niet vruchteloze onzer pogingen om die oude vormen met een nieuwen geest te bezielen.

Dat voor het overige prediking, gemeenschappelijk gebed, doop en avondmaal, door het Modernisme in vele opzichten hervormd zijn, der gemeente verstaanbaarder en daarom dierbaarder geworden, dat zijn dingen, die de heer K. wel niet gelooven wil, maar die desniettemin met dankbaarheid door duizenden in den lande erkend worden.

„Welnu!” zóó klinkt schel en luid de triomfkreet van onzen ridder, „dat snel verloop, die vroege vlucht, die kleene kracht, die beleden armoe aan scheppend vermogen, geven op zich zelf reeds een kleinen dunk van de realiteit waarover het Modernisme beschikken kan. We willen thans een schrede verder gaan, en de gegevens zelve onderzoeken, waaruit ze hun slotsom opmaken.”

Zoo laat dan de heer K. achtereenvolgens den godsdienst, de zedelijkheid, de godgeleerdheid, de kerk, zooals die zaken door het Modernisme beschouwd worden, de revue passeeren, ten einde de

maat vol te meten en onherroepelijk en onverbiddelijk het Modernisme naar Reggio's strand te verbannen.

Laat ons eens zien of dit pogen den heer K. beter van de hand wilde!

Het woord aan onzen schrijver!

„Eerst dan, hun godsdienstig, of neen, om in hun taal te spreken, moest ik zeggen hun „religieus” standpunt. Tel het gezet gebruik van dit barbarisme niet te licht M. H. Ook dit doet bij den keur der realiteit iets af. Wat in ons leeft en ons diep uit de ziel komt, weet van geen wisselkleed en vloeit ons slechts in de heilige toonen onzer moedertaal van de lippen. Voor elk, naar zijn eigen landaard, is de eigen taal een plant, die leeft, der vreemden spraak een kunstbloem, die slechts schittert. En daarom het uitheemsche woord is nooit meer dan een afgemeten kunstterm, waarmee men datgeen te noemen pleegt, wat aan ons wezen vreemd, slechts als voorwerp van ons denken voor ons geestesoog speelt. En zoo ook in het feitelijk leven. Vraag ik iemand naar zijn godsdienstig geloof, dan ga ik op den man af en breek door de schermen heen, waarachter een valsch begrepen fatsoenlijkheid zijn innerlijk leven verbergt. Spreek ik daarentegen van religieus, zeker dan behoef ik niemand te kwetsen, maar raak ook niemands hart. Ook hier zeg ik: Niet de modernen bedoelen dit, maar de eeuw, waaraan ze hun ziel verkochten, dwingt ze ook hierin tot den schijn.”

Wel aardig gevonden! Omdat de modernen wel eens het woord religie gebruiken, daarom hebben

zij eigenlijk geen werkelijken godsdienst! Trouwens, ik meen wèl te weten, dat de uitdrukking: „godsdienst van Jezus” en niet „religie van Jezus,” eene geijkt moderne term is. Ja, ik zou vreezen, dat we hier weer een klein staaltje van Dr. Kuyper's liefhebberij voor „fata morgana” hebben. Mij viel het althans nooit op, dat het woord „religie, religieus” in moderne boeken meer gebruikt wordt dan in de geschriften van de tegenpartij. Maar als ik daar lees: „Wat in ons leeft en ons diep uit de ziel komt, weet van geen wisselkleed en vloeit slechts in de heilige toonen onzer moedertaal van de lippen” dan heeft dat eensdeels mijn volle sympathie (och! help me eens aan een goed hollandsch woord voor die uitheemsche plant, want waarlijk! Kramer's Woordentolk is haast niet meer voldoende, om een gewoon burgerman te doen verstaan wat hem in zoogenoemd Hollandsch wordt opgedischt)!... Maar aan den anderen kant, Doctor Kuyper! toen uwe pen die schoone woorden daarneder schreef, wist gij toen wel, dat zij uw eigen vonnis behelsden? Dàt ga ik u bewijzen.

Geweten — is een goed Hollandsch woord. Dàt durft gij niet loochenen. Het „leeft in ons, woont ons diep in de ziel,” dat kunt gij niet ontkennen. Nu dan, ik sla uwe lezing op en vind (bladz. 18), waar gij over ketterij spreekt: „Zulk een valsch bewereren wordt eerst dan ketterij, als het de consciëntiën aan zijn erkenning wil binden.”

Verder (bladz. 31), waar gij van de schouwburgbezoekers etc. getuigt, dat zij uit het Modernisme zich een wapen smeden: „om met te geruster consciëntie den ernst des levens te bannen.” Zoo ge-

bruikt gij in uwe Aanteekeningen zesmaal het woord „conscientie” nl. blz. 61, blz. 65 tweemaal, blz. 66 tweemaal; blz. 71.

Wat van uwe zijde ter verdediging van dat woord kan worden aangevoerd, pleit in niet mindere mate voor het woord: „religieus.” Ontzegt gij op dien grond aan de religie der Modernen realiteit, gij geeft de Modernen het wapen in de hand om aan uwe conscientie werkelijkheid te ontzeggen. Moeten ook zij het gebruik van dat barbarisme niet te licht tellen? Doet ook dat iets af bij de keur der realiteit uwer zedelijkheid. Immers daarvan is het geweten het orgaan! Moeten de Modernen in het bestendig gebruik van dit woord een blijk zien van geheel uw taal, om maar niet meer te zeggen: „zóó zelden een plant die leeft, zoo dikwijls een kunstbloem die schittert?” Gaarne zullen zij gelooven, dat gij dit niet bedoelt, maar moeten zij hierin opmerken: „Het werk der eeuw, waaraan ge uw ziel verkocht hebt, die u, u dwingt tot den schijn?”

Maar de man, die blijft bij het woord godsdienst, brengt tegen het godsdienstig standpunt van het Modernisme, dit driedubbel (wat is dat?) bezwaar in, dat zijn God een abstractie is, aan hun gebed de bede ontbreekt, en het Godsbestuur, zoo ze consequent zijn, door de modernen moet worden geloochend.

Dr. Kuyper dan zegt met ernst (en het is recht goed, dat hij dit „met ernst” er bijvoegt; want anders zouden wij ernstig aan den ernst van zijn be-
weren moeten twijfelen, zóó buitensporig dwaas is

het): „De God van het Modernisme is eene abstractie en mist het werkelijk bestaan.”

De schrijver zelf ontslaat ons van de moeite om hem te wederleggen. Eenige bladzijden verder (45) lezen wij:

„Ik, Moderne, geloof in een God, die een vader aller menschen is.”

Dat is zeker een ander God dan die van den heer Kuyper. De kracht toch van diens „existentie is... heiligheid,” terwijl de modernen nog maar met geen beter woord het wezen Gods weten uit te drukken, dan met het oude bijbelwoord: „God is liefde.” Gaarne getuigen zij met Paulus: „Gij hebt niet ontvangen den geest der dienstbaarheid wederom tot vrees; maar gij hebt ontvangen den geest der aanneming tot kinderen, door welken wij roepen: Abba, Vader! Dezelve geest getuigt met onzen geest, dat wij kinderen Gods zijn (Rom. 8: 15, 16).” Onze God is niet verstomd; dat hij alleen „gesproken heeft,” waar het reine hart hem zoekt, daar ziet het Hem, waar het luisterende oor naar Hem verneemt, daar klinkt Zijn woord, het woord der almachtige, allen omvattende, heilige Liefde. Gaarne schenk ik Dr. K. zijne aanhalingen uit allerlei dichters. Ik wil gelooven, dat hij die allen en nog veel meer dan die kent, maar hij zegge niet op de ééne bladzijde het tegendeel van hetgeen op de andere door hem wordt beweerd. Hier: „de modernen hebben een God, die niet werkelijk bestaat, dáár: de moderne belijdt te gelooven in God, als de vader van alle menschen.” Waarlijk! het is ter nauwernood aan te nemen dat het Dr. K. ernst was met deze zijne grieven tegen het Modernisme.

Wanneer de heer K. naar aanleiding van het gebed en wat dat voor de moderneren is, beweert: „Dusver bad men aan alle plaatsen der aarde, bad men door alle eeuwen, bad men bij alle volken, in het stil en kinderlijk geloof, dat het biddend hart door luisterende ooren daarboven ontmoet werd, en het meest juist in gebedsverhooring de waarheid van den Eeuwige werd getoond” ¹⁾, wanneer dan verder die gebedsverhooring zóó wordt voorgesteld, dat men daarbij te denken heeft aan eene supranaturalistische tusschenkomst Gods, die bewogen door het smeeken, den mensch geeft wat Hij anders hem had onthouden, dan zal ik den heer K. een plaats noemen en daar een mensch, die het bidden anders verstond en wiens ontzagwekkende gestalte de beweringen van Dr. K. doet verstuiven als den wind het woestijn-zand.

Het is Gethsemané, waarvan ik spreek; het is Jezus Christus, dien ik bedoel; het is het roerende: „Uw Vaderwil geschiede:” waarop ik het oog heb.

¹⁾ Het lezen, ja het overschrijven van die woorden deed mij goed. Hoe moeten zij de hoorders van Dr. K. in het hart hebben gegrepen. U, neen! God dank ik voor die heerlijke taal. Waar de gedachte bij mij opkomt, en zij deed het wel eens, kan de orthodoxe waarlijk bidden, daar zal dat »kinderlijk hart zich, in vromen ootmoed maar ook in vast vertrouwen, heenwendend naar de bron der eeuwige »Liefde” mij tot die gedachte doen zeggen: »Satanas! ga achter mij! Machtiger dan de leer is het leven, dan eenige confessie is het hart, dan de vorm is de geest!” Niet bij brood, ook bij geen boek alleen leeft de mensch; waarnaar hij vraagt, als het hert naar de waterbeken, is geest, liefde, God!

Eenswillendheid met God, ziedaar de schoonste gebedsverhooring, die het zondig menschenhart begeeren kan. En zij is die van het Modernisme.

Ook het Godsbestuur — aldus Dr. K. — moet door de modernen geloochend worden. Dat woordje „moet” bewijst dus dat het Godsbestuur door de modernen in werkelijkheid niet geloochend wordt, ook volgens Dr. K. niet.

Dr. K. wijst ons op de kenbronnen der Godheid, natuur en geschiedenis. Gelijk in de eerste wel een sprake der liefde ruischt, maar ook een stemme des toorns, zoo is het ook in de geschiedenis. (Wat hij bedoelt met een „vloek,” die op beide rust begrijp ik niet. Wie die natuur en geschiedenis vervloekt heeft weet ik evenmin, als wat het wezen van dien vloek is. God heeft die natuur en die geschiedenis niet gevloekt, daartoe vertellen zij beide te zeer als om strijd Zijne liefde. Jezus ook niet, die door de wondermacht zijns geestes de lelien des velds en de vogelen der hemelen herschiep in herauten Gods. Misschien Dr. Kuyper? Eh bien! we gaan verder...) „Ook daar soms gerechtigheid, maar even vaak de arme verdrukt, geplaagd wie het goede deed, wie God vereeren dorst, om zijn vroomheid geworpen in het stof. Kruis van Golgotha!... reeds uw enkele klank is genoeg, om ons die wet te bezegelen, die zich nimmer verloochent.” Welke wet? Want zelfs de meest pessimistische levensbeschouwing moet het toegeven: Niet steeds wordt de gerechtigheid veracht, de armoede gesmaad, die daar dorsten naar Gods eere, verdrukt en die in het betrachten der liefde hun zieleheil zochten, vervolgd. Het kruis van Gol-

gotha wordt hier opgeroepen om een wet te bezege-
 len en nog eens welke wet? Neen, heer doctor!
 gij zegt het niet goed. Niet: Men moet aan de
 vlinder-oppervlakkigheid van een Zschokke
 lijden," maar men moet zijn onbeneveld geestes-
 oog bezitten om, ondanks „zooveel smart, tranen,
 onrecht" in natuur en geschiedenis beide Gods liefde
 te zien. En als ge er niets tegen hebt, gij die u
 zelve noemt een belijder van Christus naar de
 Schriften, dan sla ik dien ouden Bijbel op om u hêt
 woord van iemand te herinneren, van wien gij mis-
 schien óók beweert dat hij aan vlinderoppervlakkig-
 heid lijdt, maar van wien ik meen, dat zelfs een
 belijder van Christus naar de Schriften nog wel
 iets leeren kan. Paulus zegt:

„Gods onzienlijke dingen, beide Zijne eeuwige kracht
 en goddelijkheid, worden, van de schepping der wereld
 aan, uit de schepselen verstaan en doorzien, opdat ze
 niet te verontschuldigen zouden zijn. (Rom. 1: 20)."

Ja! ook ik roep dat kruis van Golgotha aan.

Met de bede: „Vader, in uwe handen beveel ik mijn
 geest!" zegt Jezus de aarde vaarwel. Verlaten door
 zijn vrienden, verraden door zijn leerling, verloochend
 door den rotsman, sterft hij geloovig, blijmoedig.
 Waarom? Omdat hij besepte dat zijn dood zijn geest —
 tot dus ver in te engen boei gekluisterd — vrij zou
 maken van aardsche banden en het ware leven zou
 schenken aan Jood en Heiden.

En inderdaad! zijn dood is de triumpf der liefde;
 van toen af betuigde de wereld zijn rechtvaardigheid,
 aarzelden de Josephs en Nikodemussen niet meer voor
 hun geloof uit te komen.

De heuvel Golgotha is mij een werkplaats van Gods voorzienigheid. Hel schittert de zon der reine liefde boven de dikke duisternis van zonde en smart.

Kruis van Golgotha! de sterveling, die wandelt te midden van raadselen, als hij twijfelend vraagt: is hier God? dan zijt gij zijn toevluchtsoord, gij zijn heiligdom, gij zijn heuvel der getuigenis, waar hij het leert: rustig neer te zien op het ebben en vloeien der levenszee! Ook daarvan ligt het bestuur in de hand der Eeuwige liefde.

Door het zien vermeerderd de scherpte van het oog; alzoo leert de beoefening der geschiedenis haar beter begrijpen en, als we dan niet met den hoogmoedigen waan optreden, dat alles door ons begrepen moet worden, maar onzer kortzichtigheid gedachtig willen zijn; wanneer wij tevens niet aan de ruwe schors blijven knabbelen, maar verband zoeken en vinden willen, dan rest ons genoeg om met een dankbaar hart te belijden: „De hemelen vertellen Gods eer en het uitspansel Zijner handen werk” of met Paulus te beuigen: „Is God een God der Joden alleen? Neen ook der Heidenen!” Wij breiden onze gezichtskring uit, knopen eeuw aan eeuw en zeggen: „Geen nacht zoo zwart, waarin Gods heerlijk liefdelicht niet schijnt.”

Troostend wenkt ons Golgotha's kruis — een kostbaar onderpand van Gods vaderlijk bestuur — toe! Die daar eens sprak: „Zalig de zachtmoedigen, zij zullen het aardrijk beërven.”... Ziet! de eeuwen hebben die stoute voorspelling gestaafd! Wat Koning- of Keizerrijken ontstonden en bloeiden en vielen, ... één rijk is er, dat al toeneemt, een rijk, dat geen bergen of rivieren, geen woestijnen of zeeën tot grens

heeft, maar het menschenhart zoekt, vindt, overwel- digt en niet ophoudt zich uit te breiden zoolang nog één zondaar niet Gods vaderhuis is ingekeerd . . . het rijk van Jezus! Zóó klein als de Rijn, waar hij op het Zwitsersch Alpengebergte zijn baan begint, zóó gering is de oorsprong, van dien stroom, die geheel het menschedom drenkt met zijn levend-makend water. Op Golgotha's heuvel ontsprongen, voert hij naar de eeuwige vredestad, naar dat Jerusalem, waar in den naam van Jezus, den verachten kruiseling, elk menschenhart God zal loven als aller Vader!

Ook het zedelijk gebied is een voorwerp van Dr. K.'s navorsching. Komt! ook daarop hem gevolgd!

Dacht ik het niet? Wèl zeker, Darwin's „descent of man" moest er bij. Allergeschiktst om den alarm-marsch te slaan! En òf de trom ook geroerd wordt! Dat verzeker ik u!

Maar komaan Dr. K.! Vooronderstel een oog- blik dat de moderneren de hypothese van Darwin zijn toegedaan . . . wat heeft die hypothese te maken met het christelijk gebied? Of gij de hypothese van Darwin of een van *die*, welke voorkomen in het begin van Genesis, aanneemt, dat doet er immers op christelijk gebied volstrekt niets toe. Stam ik van een aap-soort af, ik kan 't niet helpen en veel scheelt het mij niet. 't Is genoeg als ik het aapachtige afgeschud heb en het menschenlijke betoon. Nu zijn wij geen apen meer, maar zedelijke, geeste- lijke wezens, m. a. w. menschen. Vanwaar dat hoo- gere in ons? Zeker God, die het lagere schonk, gaf ook het hoogere. Maar hoe? Hoor eens Dr. K. Gij kent het spreekwoord wel: „één gek kan meer vragen

dan zeven wijzen kunnen antwoorden." Ik, anderen moeten weten wat hun te doen staat, ik schaam mij niet het rond en duidelijk te verklaren: „ik weet dat „Hoe?" niet te beantwoorden maar, ik voeg er bij, „ik weet wel, waarom ik het niet weten kan."

De mensch is een redelijk wezen; hoe hij dat geworden is, ligt — gelijk alle worden — voor ons in het duister. Geen Zoölogische of welke „ogische" studien ook zullen licht in dien nacht ontsteken, maar niets zal mij ook dwingen tot die dwaallichtjes de toevlucht te nemen, waarbij gij Dr. K. uw hoofd zóó rustig ter neder legt.

Mij docht, met Pio Nono zoudt gij wèl alle wetenschap in den ban willen doen en misschien wel om dezelfde reden. Nu, zelfbehoud kan zelfs een theologiae Doctor al tot vreemde meeningen voeren.

Het Modernisme begroet met vreugde elke verovering door iedere wetenschap gemaakt, wèl overtuigd dat elk licht de waarheid te heerlijker doet schijnen.

Het Modernisme handhaaft dus de realiteit van 's menschen zedelijkheid, of liever en beter van zijn aanleg tot zedelijkheid, al haalt het bij de vraag van waar die? de schouders op; nl. als men van zijn aanhangers vergt de uiteenzetting van de wijze, waarop God den mensch tot mensch gemaakt heeft.

Maar „werkelijke zonde ¹⁾ kent het modernisme niet" beweert Dr. K.

¹⁾ Volgens de bronnen bij Dr. Scholten *L. der Herv. K.*

Wij vragen: Wat wil dat zeggen: werkelijke zonde? Moet ik daarbij denken aan de zonde als een macht, die een werkelijk op zich zelfstaand iets is, die geschapen is door een Satan of vorst der duisternis, die op hare wijze de eigenschap bezit van almacht, die het plan Gods met zijn menschenkinderen kan en zal doen falen, neen, dan erkent het Modernisme — en hierin staat, gelijk Dr. K. zeer goed weet, het Modernisme niet alleen — geen werkelijke zonde.

Maar wordt onder werkelijke zonde verstaan, het in werkelijkheid aanwezig zijn van een strijd tusschen het hoogere en het lagere, de liefde en de zelfzucht, het dierlijke en het goddelijke in den mensch, wordt er onder verstaan het nog niet goede, het onzedelijke (het laatste dunkt mij, met alle reverentie zij het gezegd, veel positiever dan het eerste), de onbegrijpelijke althans onbegrepene phase in de ontwikkeling, dan, ja dan erkent wèl degelijk het Modernisme: werkelijke zonde. Die Traupmann c. s. moest daar wel een flagrant figuur maken, zou hij het bloed der hoorders van Dr. K. in het aangezicht doen vliegen. Wat succes die scène gehad heeft, weet ik niet; maar het zij mij vergund, die onder het lezen tamelijk koel gebleven ben, Dr. K. naar aanleiding dier waarachtig God- en menschonteerende tooneelen, eenige vragen te doen:

aangehaald, is de leer over het roezen der zonde bij de Gereformeerden als volgt: »De zonde kan niet gedacht worden als eene *wezenheid* op zich zelve, maar slechts als een gebrekkigen of ziekelijken toestand van een wezen, dat op zich zelf, naar aanleg en bestemming goed is.» Zie ook de volgende noot.

1°. Indien de mensch niet een vrijen wil heeft en de zonde een werkelijkheid (ens positivum) is, van waar die zonde?

2°. Indien de zonde niet een onmisbare phase in de zedelijke ontwikkeling is, waar blijft dan Gods albestuur ¹⁾.

Zoodra het vraagstuk van de betrekking, waarin onze eigene werkzaamheid tot die van Gods alwerkzaamheid staat, niet is opgelost — en het is gemakkelijk te bewijzen waarom het nimmer wordt opgelost — zal het wel zaak zijn, én aan onze zelfstandigheid én aan Gods albestuur tegelijkertijd vast te houden. Het geloof aan beide rust op de werkelijkheid. Die beide polen harmonisch, organisch te verbinden eischt een verstand, zooals alleen de Oneindige bezit.

Maar hoe dat ook zij! Onze God is een „verterend vuur” en als Zijne liefde eens in aller harte triomfeert

¹⁾ Het kan misschien zijn nut hebben hier te herinneren, dat b. v. een Wilh. à Brakel I, blz. 308, zegt: »Zonde is niet iets *wezenlijks* of *zelfstandigs*, want alle *wezen* is van God geschapen en dus goed.” Zie Scholtens, *Leer der Herv. K. II*, 422, waar meer soortgelijke uitspraken van mannen met »oud-gereformeerde harten” te vinden zijn. Ik vrees zeer, dat Dr. K. en niet het Modernisme, zich aan die zonde »den dood eet” zooals hij het zoo leelijk uitdrukt. Ter kwader ure is hij, voor hem altoos, hieraan beginnen te tornen. »De zonde een noodwendige phase?”... echt oud-gereformeerd! heer Doctor! Met bijltjes spelen is gevaarlijk, ook al glinsteren ze in de hand der meest onmenselijke wreedheid! Iets anders is het iets te hooren en iets anders het te lezen. Wat in het eerste geval effect sorteert, doet soms het tegengestelde in het tweede.

is het aloude woord werkelijkheid geworden: „Gij zult de slang de versenen vermorselen.”

Laat ons nu eens zien, waarom het zedelijk ideaal van het Modernisme geen realiteit bezit.

Het is lang niet gemakkelijk hier den schrijver te volgen en te vatten. Hoe het zijne hoorders gemaakt hebben weet ik niet, waar mij het lezen zoo dikwijls moeite kost.

Als ik het dan wèl heb, stelt K. de zaak aldus voor.

Van zich zelven getuigt hij:

„Mijn ideaal is dat, wat mij in hooger en in heiliger zin volzalig en gelukkig maakt, mij geheel vervult en doordringt.” En verder: „Niet wij zoeken het ideaal, maar het ideaal zoekt ons, grijpt ons, vermeestert ons, drenkt alle diepten van ons wezen met zijn persende (sic) volheid en maakt onzen ledigen vorm al meer aan zijn wezen gelijk.”

Dat jagen en streven naar het ideaal, wordt hier als modernistisch gebrandmerkt.

Ieder ziet het dus. Bij Dr. K. is de mensch lijdelijk, het ideaal bedrijvend. Het ideaal komt, zoekt, grijpt, vermeestert. Ja, onze geest is een „ledige vorm” en het is alleen het werk van het ideaal, waarbij de mensch werkeloos blijft, dat hem al meer (hé, waarom al meer? waarom niet op eens hem met zijn „persende volheid” in al zijne diepte gedrenkt?) vervult.

Dr. K. heeft het Modernisme verweten (bladz. 26), dat het de taak aanvaardde, deze eeuw naar de onzienlijke dingen op te leiden," met het onmogelijk beding, dat ze den voet geen oogenblik behoefde op te lichten van dezen zichtbaren bodem." Wat hij dáár bedoelde wordt hier duidelijk: „Licht uw voet maar geen oogenblik op, jaag vooral niet, waak tegen de minste inspanning. Als een vat dat vol gegoten wordt, terwijl het rustig blijft waar het is, zóó drenkt het ideaal alle diepte van uw wezen met zijn persende volheid!" Met uw verlot, Dr. K. als dat zoo is, trek dan dat woordje „vermeesteren" in, dat veronderstelt strijd, wederstand. Maar zijn ideaal heeft een roepstem. Al klinkt die niet „wordt volmaakt," dan toch „weest volmaakt!" Met een eisch komt dus dat ideaal en wel met geen geringer dan deze: „Volmaakt te zijn." Zonder twijfel is dit woord ontleend aan Matth. 5: 48 waar staat: „Weest dan gijlieden volmaakt, gelijk uw vader, die in de hemelen is volmaakt is" en vormt daar het slot eener aanmaning tot kweeking van broederlijke liefde. Of er staat „weest" of „wordt" is tamelijk onverschillig. Zij, tot wie Jezus deze woorden richtte, moesten het in ieder geval nog worden. „Weest volmaakt," ja! maar, „gelijk uw Vader, die in de hemelen is volmaakt is," volmaakt, wat trouwens ook geheel het verband toont, in de „liefde." Zegt Dr. K.: „dat ideaal, dat Jezus hier den mensch voor oogen houdt: „de liefde des hemelschen Vaders" mag men niet najagen," met Paulus zegt het Modernisme: „Jaagt de liefde na en ijvert om de geestelijke gaven (1 Kor. 14: 1)."

Is de liefde de bron van alle zedelijke daden, is

God de hemelsche Vader, de volmaakte liefde, dan heeft het Modernisme geen minder ideaal dan... God zelve.

Behoort het koninkrijk der hemelen alleen den geweldigen, eischt Jezus van die hem volgen wil de grootste zelfverloochening, is zijn eigen leven ons een beeld van onder strijd en verzoeking steeds toenemende voortreffelijkheid, dan is het Modernisme, waar het op zedelijk gebied zegt: „wordt volmaakt als uw hemelsche Vader,” „jaagt de liefde na,” in wezen en vorm zóó bijbelsch, als maar eenig belijder van den Christus naar de Schriften wenschen kan.

Maar nu zal de Godgeleerdheid van het Modernisme er van lusten. Arme modernen! hadden ze zich geveleid op dit gebied althans iets tot stand gebracht te hebben... ijdele, luchtgestalten!... mijne heeren, ijdele luchtgestalten, anders niet!! Hoort maar:

Historischen zin, hebt gij niet? uw kritiek is een wufte, grillige deerne, en uw dogmatische grond? Och, der moeite niet waard, om daarvan te spreken!

Een klein complimentje gaat vooraf. „Aan historie doen de modernen veel, hun onverdroten ijver in dit vak verdient allen prijs.” Maar, loopt niet al te hoog met dat complimentje! Weet het, eigenlijk zijt gij met al uw sloven arme stumperts, want gij hebt, „geen historischen zin.” Is het mogelijk? Kan de hoogmoed zoozeer tot waanzin stijgen? Durft

een leerling zóó over zijn leermeesters, die hij niet waard is de slippen na te dragen, durft hij zóó spreken? Heeft dan zijn kerkelijk systeem hem in die mate verummied, dat alle gevoel voor waarheid bij hem stierf? Geen historischen zin! Zóó schrijft Kühnen's leerling, Moll's stadgenoot, Stricker's ambtsbroeder! Het Modernisme met zijn vrijen blik om zich heen, met zijn voorzichtig geduldig, aanhoudend, onpartijdig nasporen der bronnen, met zijn door en door empirisch karakter, juist de voorganger op het gebied der historiographie, heeft geen historischen zin!!!

Neen, zeker met uw a priorisme kunt gij geen geschiedenis kennen! Uw a priorisme? Gij dweept met den Heidelberger? Welnu! A priori wordt daarin vastgesteld, hoe de zaligmaker wezen moest. Lees maar: vs. 15. „Wat moeten wij dan voor een Middelaar en Verlosser zoeken?” vs. 16. „Waarom moet hij een waarachtig en rechtvaardig mensch zijn?”

Zoo gaat het ulieden altoos. Gij vraagt niet naar hetgeen werkelijk geschied is, maar wringt en wurmt en solt met de feiten tot ze, hoe verdraaid dan ook, in uw systeem passen. Zoo met uwe historiebeoefening, niet anders met uwe exegese. In de achting van alle weldenkenden moet het Modernisme rijzen, wanneer het door mannen als gij, historische zin ontzegd wordt.

„Hun kritiek is onmachtig.” Zóó spreekt, let wel! een leerling van Kühnen, wiens kritiek over het O. T. leven zal, als Dr. Kuyper's naam lang vergeten is. Die passage daar over Dr. Schol-

ten's kritische operatiën opzichtsens het vierde evangelie laat ik op haar plaats, te meer, omdat ook volgens Dr. K., „elk man van overtuiging, bekentenis van beter inzicht moet eeren.” Ik ontken en ik tart Dr. K. zijn beweren te staven, dat er volgens het Modernisme geen verwantschap van nature moet bestaan tusschen het voorwerp, dat men beoordeelt en den toetssteen, dien men bezigt. En wat hij met zijn slotzin bedoelt, begrijp ik niet. Daar zegt hij: „Maar wat doorbroken moet, is de heilige nimbus, waarin een kritiek zich voor aller oog durft hullen, die (de nimbus of de kritiek?) aan het wezen der dingen vreemd blijft, en aller onderwerping eischend (?) slechts naar de gril van het a priori met het corpus vile speelt.”

Nu de beurt aan de dogmatiek!

Ik zocht, ik zocht weêr, maar wat ik vond, geen enkel woord, dat eigenlijk de dogmatiek raakt. Er wordt een soort van geloofbelijdenis den moderneren op de lippen gelegd, onpartijdiger en gunstiger dan menigeen verwachten zou, maar van dogmatiek!... Niets.

Dogmatiek (en de onhoudbaarheid der moderne zou worden aangewezen) is toch niets anders dan een wijsgeerig onderzoek naar de betrekking tusschen God en den mensch. In plaats van de ongegrondheid van de moderne dogmatiek aan te wijzen, is het veel gemakkelijker er niet maar met losse schreden over heen te stappen, maar daarvan geen enkel woord te reppen.

Evenwel! laat ons in vrede's naam maar genoeg nemen in hetgeen Doctor K. ons opdischt.

Vooreerst zijn „de moderneren de hardnekkigste

dogmatisten." Wij antwoorden op die aantijging: In hun antipathie tegen het systeem, in hun sympathie voor het werkelijke leven ligt de beste weerlegging van die beschuldiging.

Ten andere, waar de moderne zegt te gelooven in God als Vader, in Jezus als Christus, zij hij dan ook Rabbi van Nazareth, in zich zelve als van Gods geslacht, daar kunnen dat geen onbewezen praemissen zijn, maar moeten, wil men, in ieder geval gevolgtrekkingen zijn, rustende op onbewezen praemissen. Dat ze echter op den hechtst mogelijken grond rusten, dien der werkelijkheid n.l., werd in tal van moderne geschriften duidelijk genoeg aangetoond.

Ten derde: „Die dogma's" — als ge ze dan toch dien naam wilt geven — „zijn goedkoop." Volkomen waar, zoo gij daarmee bedoelt, dat men ze krijgen en kweken kan zonder den breiberg der kerkelijke rechtzinnigheid door te worstelen. Volkomen waar, wanneer gij daarmee bedoelt, dat alleen een „rein oog" benoodigd is om „God te zien," om als Christus in God „den Vader" te zien. Maar duur, o! zoo duur zijn ze, als gij denkt aan het ware woord van den Arminiaan (dien de gereformeerde vadersen maar niet dood preeken konden), wat ook van dat geloof geldt:

„Er moet veel strijds gestreden zijn

En veel gebeds gebeden zijn;"

zal de Christen met waarheid kunnen zeggen: „ik geloof in den Hemelschen vader!"

O! was het waar! Had het modernisme die dogmaten ontleend aan de thans heerschende be-

grippen! Was het waar! Leefden onze eeuwgenooten in die gevoelens, in dat geloof! De Christus-geest zou des te meer een zuurdeesem gebleken zijn.

Maar ik wil niet voortgaan. Die liefde, die gij verachtelijk noemen durft, een goedkoop dogma, een thans heerschend begrip op de markt des ondoordachten levens en van die markt in Jezus' kerk ingebracht, die liefde legt mij de vingers op de mond. Basta dus!

Het geliefkoosde paardje van de kerk. wordt ten slotte door Dr. K. beklommen, en gij bevroedt al licht, waar het heen galoppeert.

Ver van hier alles wat de heer K. hier aanvoert, te weerleggen, ga ik recht op mijn doel af. Mag èn kan het Modernisme blijven in de kerk van Christus? Zóó stelt Dr. K. de levensvraag van onze dagen. Die concessie helpt ons veel. Het is dus niet meer de vraag of de modernen (rechtens altoos) in de Nederlandsch-Hervormde Kerk kunnen blijven, maar of dit het geval is met de Kerk van Christus?

Waarom niet?

Dr. K. had, met alle bescheidenheid zij dit gezegd, moeten aantonen:

Ziehier het beginsel van de kerk van Christus!
Ziedaar dat van het Modernisme!

Dan had hij naar bevind van zaken kunnen concludereen.

Dat deed hij niet.

In plaats van, wat hij blz. 47 en 48 in het midden brengt te ontleden, iets dat waarlijk de moeite niet waard is, daar het òf niets zegt òf uit holle phrases bestaat, betuig ik het er voor te houden, dat het Modernisme niet ver af is van deze bewering:

„Zet de deuren uwer kerk zoo wijd mogelijk open! Laat ze gerust in, de volgelingen van Buddha en Confucius, de kinderen Israëls, confessioneelen, half- en kwart-confessionelen, oud- en nieuw-liberalen, Groningers, Modernen, ja de leden van het „Nut” (wat mag dat Nut toch wel misdreven hebben, dat het in zoo'n zwart blaadje staat bij Dr. K.?) nu dan, de Nutsleden in kluis; ik geloof aan en in den Heiligen Geest, en Hij zal diegenen, die tegenstanders zijn van den Christus er wel uitbannen, niet door kracht of geweld, maar door Zijn getuigenis in hunne harten.”

Ik weet heel wel, dat dit iets is om kippevel te krijgen voor hen, die zweren bij rechtzinnigheid en den Heidelberger. Maar op het gevaar af van hier of daar een „oud-gereformeerd hart” te grieven, wat ik meende, moest er toch uit.

Nog iets, als ge dan boven in het front van dien tempel de woorden schreeft: „Zalig de reinen van hart, zij zullen God zien,” dan vrees ik zeer, dat menigeen, die eerst wilde binnegaan, als hij dat leest, genoeg heeft en stilletjes op zijn schreden terugkeert.

Maar, wanneer het waar is wat ik, met verlof! niet geloof, dat het Modernisme een confessie zoekt, dan weet ik dat er al spoedig een partij opstaat, die daartegen met alle kracht zich verzet. Want, dat zou meer zijn dan zelfoochening, dat was zelfmoord. Geen confessie, geene „dood-” maar levend-

prekerij. De geest getuige bij ieder zooals hij wil. Waar allen één doel hebben: De grootmaking nl. van den naam des Vaders, daar kan dat niet anders dan het menschedom ten zegen zijn. Die daarbuiten in de natuur, in storm en stilte, in regen en zonneschijn, in rups en bloem verheerlijkt wordt, wil ook in Zijn kerk niet de doodsche leeréénheid, maar de krachtigste levenséénheid, die alleen daar tot stand komt waar het vrije woord de tolk is van het vrije hart.

Zóó hebben wij dan te gader Dr. Kuypers Lezing nagelezen, zijn bewijzen gewogen, zijn slotsommen getoetst. Wat er nu nog volgt in zijn geschrift is een epiloog, met hier en daar een aanhaling en een versje naar 's schrijvers trant, maar dat, is het voorafgaande gebleken onwaar te zijn, van zelf ineenzakt. Een bestrijding daarvan mag ik dan ook overbodig achten.

De tijd oordeele tusschen het Modernisme en het Orthodoxisme. Hij brenge aan den dag, wie daar stoppelen en stroo en wie daar hechte steenen aanbracht tot den heiligen Tempel Gods.

Geen menschenkind licht de gordijn der toekomst omhoog; zij is Godes. Maar het is de troost, de kracht, de roem van den volgeling van Jezus, dat hij te midden van het woelen en woeden der partijen, dit weten en belijden mag:

„Die het meest heeft liefgehad, is de waarheid het meest nabij geweest, want de waarheid is God en... GOD IS LIEFDE!”
